klaustuko formos.

Gausią papuošalų dalį sudaro žiedai, rasti 16 įvairaus amžiaus mirusiųjų kapuose. Su žiedais palaidoti vyrai, moterys ir vaikai. Kapuose Nr. 58, 67, 74, 75, 89, 102, 116 buvo po du žiedus, o likusiuose - po vieną.

Drabužiams, o gal ir plaukams susegti naudoti maži žalvariniai smeigtukai. 3,7 cm ilgio smeigtukas su buožele rastas moters kape Nr. 58 ant kaukolės.

Moterų kapuose Nr. 67 ir 75 ir mergaitės kape Nr. 102 rasta po amuletą - žalvariu apkaustytą žvėries iltį ar nagą.

Moters kape Nr. 67 aptiktas švininis kisuraraštis kabutis [illegible]. Kabučių grupei priskirtini ir žalvariniai žvangučiai, rasti moterų kapuose Nr. 67, 102, 122. Visi žvangučiai rasti ant krūtinės, tik du - dubens srityje.

Sprendžiant iš įkapių, senkapis datuotinas XIV a. antrąja puse - XVI a. Galimas daiktas, kad yra ir vėlesnių kapų.

AŽUGIRIŲ (UTENOS RAJ.) SENKAPIS

Vytautas Urbanavičius

Senkapis yra Anykščių raj., Leliūnų apyl., Ažugirių kaime, ant aukštos kalvos V krašto. 1937 m. Ažugirių kaimą skirstant į vienkiemius, čia sodybą pasistatė J. Guobužas. Iki tol toje vietoje buvo kaimo rėžiai. Apie 1939 m. jis, kasdamas duobes, aptiko pirmuosius radinius, kuriuos 1940 m. perdavė Utenos muziejui.

1951-1952 m. kasdamas duobes sodo medeliams, vėl rado kaulų ir dirbinių. Kartais daiktai išsiardavę, ypač į pilkapį panašioje kalvelėje, kuri anksčiau buvo dirbama, o dabar palikta dirvonuoti (ant jos vėliau pastatyta senkapio apsauginė lenta). Daugiausia

radinių buvę apie 30x20 m dydžio, iš P į Š ištęstoje aikštelėje. Ją iš P ir PR riboja staigus krūmais ir medžiais apaugęs pakilimas, iš V skardis į slėnį, iš R sodas, iš Š medžiais apaugęs griovys ir J. Guobužo sandėlis su rūsiais. Kasant šį griovį ir rūsį, taip pat buvę rasta kaulų ir daiktų, kurie perduoti Utenos kraštotyros muziejui. Tarp rastųjų daiktų yra ir XIV a. pabaigos - XV a. monetų. 1976 m. Istorijos institutas kartu su Utenos kraštotyros muziejumi Ažugiriuose minėtą radinių vietą ištyrė[1]. Ištirtas 614 m^2 plotas, aptikti 56 nedegintų mirusiųjų kapai.

Chronologiškai senkapis apima laikotarpį nuo XIV a. pabaigos iki XVII a. antrosios pusės, tačiau labai nedaug yra XVI a. pradžios kapų. Galimas daiktas, kad jie suardyti ūkinės veiklos metu: plotas, skiriantis XIV a. pabaigos - XV a. kapus nuo XVI a. pabaigos - XVII a. kapų, apima patį stačiausią minėtos kalvelės šlaitą ir jo papėdę. Šlaitas greičiau pasiduoda erozijai, kapai čia gali būti nuarti. Papėdėje dar neseniai buvo didoka žvyrduobė. Kasant žvyrą, dalis kapų taip pat galėjo būti suardyta.

XIV a. pabaigos - XV a. kapai aptikti aukščiau aprašytoje radinių buvimo vietoje, XVI a. pabaigos - XVII a. kapai - minėtos kalvelės viršūnėje ir nuožulniame P šlaite. Pirmieji datuoti Kęstučio monetomis, antruose, be lietuviškų Žygimanto Augusto, lietuviškų ir lenkiškų Zigmanto Vazos monetų, rasta ir švediškų Kristinos bei Gustavo Adolfo kaldintų pinigų.

Abiejose vietose mirusieji laidoti stačiakampėse iki 2 m ilgio duobėse, kurių gylis labai įvairus. Aukštesnėse vietose griaučiai aptikti tuoj po velėna, žemesnėse vietose duobių gylis

---

[1] Урбанавичюс В. Могильник Ажугиряй. - В кн.: АО 1976 года. М., 1977, с. 429.

siekė 1 m. Greičiausiai tai taip pat ne pirminis palaidojimo gylis.

Vienodos laidojimo krypties nesilaikyta. Kapų eilių atsekti taip pat neįmanoma. Kai kuriuose kapuose aptikta karstų liekanų.

Mirusieji dažniausiai guldyti sukštielninki, ištiestomis kojomis, sudėtomis palei šonus, ant dubens arba ant juosmens rankomis. Kai kuriuose kapuose griaučiai sunykę, jų padėtis nebeaiški. Laidosenos požiūriu išimtį sudaro kapas Nr. 26. Čia vienoje duobėje palaidoti du mirusieji: 20-25 metų vyras ir 6-6,5 m. vaikas. Vyras palaidotas pusiau ant kairio šono, sunertomis ant dubens rankomis, išskėstomis ir iškeltomis alkūnėmis, galva V kryptimi. Dešinioji jo koja ištiesta, kairioji sulenkta per kelią, jos pėdos kraštai liečiasi su dešiniosios kojos blauzdikauliu. Vaikas - sukštielninkas, ištiestomis kojomis, kurios paeina po suaugusiojo kairiosios kojos šlaunikauliu. Jo kaukolė guli ant dešiniojo šono, kakta liečia suaugusiojo kairės rankos alkūnę.

Kape įkapių nerasta, jo chronologija nenustatyta. Tačiau jis yra senkapio ŠR dalyje, arčiausiai XIX a. pabaigos - XV a. pradžios kapų. Tai turtingiausi įkapių kapai visame senkapyje. Jos yra panašios į kituose to paties laikotarpio rytų Lietuvos kapuose randamas įkapes. Moterų kapuose daugiau papuošalų - plokščių skardinių, pasaginių ir apskritų ažūrinių segių, žiedų, susikarų, amuletų; vyrų kapuose vyrauja geležiniai darbo įrankiai ir ginklai: kirviai, ietigaliai, peiliai, skiltuvai. Moterų kapuose iš darbo įrankių rasta akmeninių verpstukų, žalvarinių adatinių ir geležinių peilių (įtveriamųjų ir kriauninių). Tik moterų kapuose aptikta ir žiestų pūstais šonais molinių puodų.

laikytinos monetos ir piniginės. Tokius pat daiktus J. Guobuž
perdavė Utenos krašto tyros muziejui ir iš suardytų kapų.

Retas palyginti papuošalų komplekses rastas moters kape Nr.
Tiesa, kapas iš kitų šio senkapio kapų šiek tiek skyrėsi ir l
dosena. 200x75 cm dydžio duobėje 90 cm gylyje rasta daug medi
nos - karsto liekanų, po kuriomis aptikti griaučiai. Viršutin
ji jų dalis iki juosmens aplink apdėta iki 25 cm skersmens ak
nimis. Mirusioji palaidota aukštielninka, ištiestomis kojomis
sudėtomis ant juosmens rankomis, galva ŠV kryptimi. Kape rast
6 žalvarinės apskritos skardinės segės: 5 iš jų buvo ant krūt
nės, 1 - prie dešiniojo smilkinkaulio. Pastaroji, matyt, puoš
galvos dangą. Ant dešiniojo peties rasta žalvarinė pasaginė c
lindriniais galais segė. Ja greičiausiai buvo susegtas viršut
nis drabužis. Abi rankas puošė žalvarinės apyrankės, vytos iš
vielų, kurių galai sulydyti ir išplakti į 0,5 cm pločio juost
lę. Juostelių galai nusmailinti ir užriesti išorės pusėn. Ant
abiejų rankų užmautą ir po žiedą: ant dešiniosios sidabrinis
mėlyno stiklo akimi, ant kairiosios žalvarinis rombine prieki
dalimi ir sukeistais galais. Kairėje krūtinės pusėje šalia se
gių rasta kaklo apvara iš baltų ir geltonų nuo 0,5 iki 1 cm
skersmens karoliukų, tarp kurių kas 6 cm įterpta po žalvarinį
žvangutį. Apvaroje buvo 9 žvangučiai, 10-asis rastas išorinėj
dešiniojo šlaunikaulio pusėje, apie 15 cm nuo kelio, ir, maty
puošė juostos galą. Matyt, prie tos pačios juostos, tik iš ki
pusės, buvo prikabintas įtveriamasis peilis - jo liekanų rast
po dešiniuoju šlaunikauliu. Daugelyje kitų senkapių peiliai k
tu su kitais daiktais randami prie juostos ar diržo prikabint
piniginėse. Čia piniginės liekanos (išliko keliais sluoksniai
suspaustos odos) aptiktos aukščiau kairiojo peties. Kitos įk

- 3 žalvariniai apie 6 cm ilgio raktai ir rausvas dvigubo nupjauto kūgio formos akmeninis verpstukas - rastos dešinėje juosmens pusėje.

Iš vyrų kapų įkapių gausumu išsiskyrė kapas Nr. 21. Mirusysis čia palaidotas aukštielninkas, ištiestomis kojomis, sudėtomis ant dubens ran..omis, galva ŠV kryptimi. Jo drabužiai buvę sujuosti odiniu diržu, susegtu 4,3x3,3 cm dydžio keturkampe sagtimi. Iš dešinės pusės prie diržo kabojusi odinė piniginė, kurioje rastas geležinis įtveriamasis 15 cm ilgio peilis, geležinis užriestais galais skiltuvas, gabalėlis titnago ir dvi Kęstučio kaldintos monetos.

Maždaug ties dubens kaulais būta kito diržo, nuo kurio liko dvi geležinės 5,3 cm skersmens grandys, rastos iš abiejų griaučių šonų, ir du žalvariniai, apskriti, 1,3 cm skersmens apkaliukai. Iš dešinės pusės ties dubens kaulais rastas dar vienas įtveriamasis 21 cm ilgio peilis, smaigaliu gulėjęs mirusiojo kojų link. Peilis, matyt, buvo prisegtas prie to žemiau esančio diržo. Greičiausiai abu diržai buvo tarpusavyje sujungti ir sudarė vieną derinį.

Ant kairiojo blauzdikaulio, ties jo viduriu, rastas geležinis pontinis skliauto formos kirvis, padėtas kotu galvos link. Kirvio aukštis 18,5 cm, ašmenų plotis 10,5 cm. Skylė kotui apskrita, 3,3 cm skersmens. Prie kairiosios pėdos kaulų rastas geležinis įmovinis 29 cm ilgio ietigalis. Jo plunksnos plotis 4,5 cm, o įmovos skersmuo - 2,6 cm.

Kapo dugnas buvęs pabarstytas degėsiais, kas liudija buvus apeigų, susijusių su ugnies kūrenimu laidojimo metu.

Ugnies kūrenimo pėdsakų Ažugirių senkapyje aptikta ne tik XIV a. pabaigos - XV a. kapuose, bet ir tarp vėlesnių kapų. An-

tai P dalyje, greta XVII a. kapų, aptiktos dvi 65 cm gylio aukurų duobės. Abi jos stačiakampės. Viena jų 30 cm gylyje buvo 130x100 cm. Į apačią iš visų pusių ji siaurėjo, o dugnas buvo užpildytas 20 cm storio anglių ir nuodėgulių sluoksniu, ant kurio rasta apdegusių paukščio, greičiausiai vištos, kaulų. Antroji duobė 30 cm gylyje buvo 150x120 cm dydžio ir išsiskyrė tamsios žemės dėme. Jos dugnas į apačią siaurėjo, užpildytas dar tamsesne žeme, sumaišyta su anglimis. Tokios žemės sluoksnis siekė 20 cm. Tai dar kartą patvirtina, kad XVII a. Lietuvoje kapinėse mirusiųjų vėlėms buvo aukojamos aukos, kūrenama ugnis.

Ažugirių senkapio vertę sudaro archeologinė medžiaga. Paleodemografiniai duomenys apibendrinimams yra per menki, kadangi žymi senkapio dalis sunaikinta, dalį užima sodas, dalis su vėlesniais kapais liko neištirta.